

III. STATELE CE S'AU FORMATU DIN MONAR- CHIA MACEDONÉNA DUPE ALEXANDRU.

Monarchia fundată de Alexandru se împărți în mici state după 20 de ani de la mórtea sa. Causese acestei împărțiri fură doue principale: una necesară, adică diversitatea și eterogenia popórelorú ce o compuneaú, alta eventuală, moartea lui Alexandru și nedeterminarea de elú a succesorului seú. Generalii seí profitară de acésta și voirá a-și conserva fie-care páménturile ce ocupá. De și fu proclamatú rege Arideú, fratele lui Alexandru, și în urmă fiulú seú minorú Alexandru, totuși ca monarchú absolutú deveni ambițiosulú generalú Perdica, care voi ca ceí-alți generali să-í fiá supuși în statele lorú. De aci resutară neconținutele resbele civile cari fráméntară monarchia macedonéná 22 de ani, în care resbele, familia lui Alexandru fu esterminată. După bătăliá de la Ipsus la anulú 301 a. Chr. fie-care generalú luá titlul de rege, și monarchia macedonéná fú definitivú împărțită în state mici independente. D'íntre aceste cele mai însemnate fură; în orientú regatulú Syriei sub Seleucizi și celú din Egyptú sub Ptolemei érá în Europa, Macedonia și Grecia.

1^o Regatulú Syriei sub guvernarea familiei lui Seleucú, unulú dintre generalii lui Alexandru, cuprindea mai tótá Asia istorică péné la Indus, avéndú de centru Syria, érá de capitalé Antiochia, fundată de Seleucú Nicatorú,¹ și carea jucá în Orientú rolulú Athenei. Fa-

¹ Seleucú Nicatorú, primulú dintre Seleucizi, conduse cu multá demnitate vastulú seú impereiú, péné la an. 280 a Chr. cândú fu asasinată de Ptolemeú Ceraunu. Succesorulú seú Antiohú I Soteru nu putú susține o așa de colosalá succesiune: elú cedá Macedonia ucedetóruí párintelóí seú, atácá fórá succesú Nicomedia, pe regele Bithiniei, și nu putú impedi ca pe Galí, aliatiú acestuí príncipe, a se aședa în Phrighia sub nume de Galati.

milia Seleuciziloră respândi cu zelă civilisațiunea grăcă în orientă prin fundarea de politii și prin expedițiuni; înse prosperitatea acestui regatū nu dură multū din cauza moleșiei orietale, a deseloră rescōle a guvernatoriloră de provincii, cari deveniră independinți,¹ și a resbeloră cu Egiptulū. D'între succesorii lui Seleucū mai cu sēmă este de amintitū Antiochū III celū Mare, care întreprinse mai multe expedițiuni în India; înse amestecându-se în resbelulū d'între Cartageninī și Romanī, fu bătutū de cești din urmă lūngă *Magnesia*, și de atunci Syria căzū sub influința Romei, pēnē cândū la 64 a. Chr. fū redusă în provincie romană.

2^o Regatulū Egyptulū se află în mare prosperare sub cei ântăi trei regi din familia lui Ptolomeū Lagu. Egyptulū deveni prima putere maritimă, ărá Alexandria capitala sa, centrulū comerciulū și a civilisațiunii grece și orietale, posedându musee și o bibliotecă renumită. Acēstă avere înse și civilitațiune ărá numai între populațiunea venită, nu și între aborigeni; de aceea și fundamentulū statulū ărá slab.² Intrigele de la suc-

Decăderea monarhiei siriene contină încă mai repede sub Antiochū Theos (261). Pe cândū acestū principe, impisū de intrigele femeilorū, purtă resbelū cu Ptolomeū Philadelphē regele Egiptulū, Bactriana revoltându-se se sustrase de sub dominațiunea lui și formă unū statū independente. Aseminea făcū și Parthia.

Antiochū III celū Mare voi a restabilī monarchia siriană, înse se lovī de politica senatului romanū și de disciplina legiōnelorū. Elū cuprinse în adevērū Bactriana, Parthia, Syria, Palestina și Phenicia; înse aceste succese îlū atrase în resbelū cu Romanii cari- ū somarā a restabilī aceste provincii vechilorū lorū posesori. Lupta între Romanī și Antiochū deveni inevitabilă, cândū acesta primī la sine pe Anibalū.

(Nota editorului).

¹ Pergamulū, Pontulū cu Mitrīdate VII celū Mare, Iudea cu Macabeii, și în urmă noulū regatū persū sub Sasanizī.

² Egyptenii n'ăd pututū suf ri nici odată giugulū Persilorū și căutadū a-lū arunca prin revolte sângerōse pentru că Persii ăradū

cesiunea tronului dădură ocasiune Romanilor a se amesteca în trebile Egyptului și în fine, în timpul Cleopatrei la 30 a. Chr. Egyptul fu redus în provincia romană.

netoleranți către idoli și supersițiunile lor religioase, înse guvernământul Ptolomeilor îl suportară fără greutate pentru că acestua li lăsară libertatea cultului și li respectară vechele supersițiuni.

Ptolomeu Soter (301) fiulul lui Lagu, căpătă afecțiunea Egyptenilor prin capacitatea și zelul cu care se ocupă în dezvoltarea industriei și a comerțului lor în căut. făc. din Alexandria metropola orientului. Acestă poliie posedă temple marețe consacrate isidei și lui Serapis, unu teatru, unu circ, și mai cu samă vesniul faru său începutu de Ptolomeu Soter, și terminat de Ptolomeu Philadelphu; acestu faru se videa după cum se spune, la o distanță de zece lege marine, ceea ce presupune o înălțime necredibilă. Amatoru de litere și științe, Ptolomeu Soter fundă faimoasa bibliotecă care posedă mai în urmă pêne la patru sute de mi. volume. Cu el începe dinastia Lagidelor care domni în Egyptu mai trei secole.

Ptolomeu Philadelphu (285) continuă cu aceeași abilitate și cu același interesu guvernarea Egyptului. Elu redeschise canalul începutu odinoră de Nechao, pentru a uni Nilul cu marea Roșie și deschise doue porturi la această mare. Prin aceste Alexandria revalisă cu Tyrul în privirea comercială, era prin adunarea la curtea sa a taturor. poetilor și înveștitorilor greci rivalisă cu Athena literară. Sub elu se făc. traducerea biblei cunoscută sub numele de *Septanta*.

Phenicia, Palestina, insula Cypru și mai multe provincii ale Asiei Mic. făceau atunci parte din imperiul Lagidelor.

Ptolomeu Evergetul (247) nu se mulțemi a vidé Egyptul prosperând pe calea politică și economică, ci ambiționă gloria periculosă a cuceritorilor și espase pe Egypteni la rebelu cu regele Syriei; înse succesul lui în rebelu și readucerea statuelor egyptene răpite de Cambyse îi atrase venerațiunea Egyptenilor. Cu mórtea lui Evergetu începe decăderea Lagidelor: succesorii lui se însemnă mai multu prin crime și umiliațiuni.

Ptolomeu Philopater persecută pe Judani; Ptolomeu Epiphaniu se alie cu Romani contra socru-său Antioch. Ptolomeu Philometor esecută cu unu servilismu rar ordmele senatului romanu;

3° Macedonia deveni patrimoniul familiei lui Antigonu, unul din generalii lui Alexandru, și se află mai neîntrerupt în resbelu cu Grecii, cari pândiau fie-care ocasiune pentru a-și recăpăta independința. Celu mai de pe urmă rege macedonenu, Perseu, fu adus în feră la Roma, érá Macedonia redusă în provincia romană la 148 a. Chr.

4° Posițiunea Greciei după mórtea lui Alexandru celú Mare fu tristă: Theba érá înruine, Sparta slăbită cu totul, numai Athena se mai susținea prin comerciu și flotă. Cu tóte aceste Grecii nu scăpaú nici o ocasiune pentru a deveni independenți. Astú-feliú, la scirea despre mórtea lui Alexandru, mai toți Grecii se resculară contra Macedoniei. Mai ántéiú se înarmară Athenenii; pe urmă cei-lalți greci prin insistința lorú și a lui Demosthene care nu perduse încă speranța de a elibera Grecia. Poporulú, spre remunerare, trámise unú vasú la insula Egina, unde Demosthene se aflá ca esilatu, pentru a-lú aduce la Athena unde fu primitú cu mare entusiasmú și dusú pe mânele poporului pêné la casa sa. Inse fericirea lui Demosthene nu durá multú. Grecii fură bátuți, Athenenii supuși, érá Demosthene cu amicii sei condamnatú la mórte. Demosthene scápá cu fuga și găsi asilú în templu lui Neptunu, într'o mică insulă. Unú detașamentú de soldați macedoneni ilú urmáriră pêné aci, dar nu îndrásniră a-lú lua din templu. La somarea ce-i făcú comendantulú de a se da, elú părú că se unesce; îi cerú inse timpulú necesarú pentru a-și face cele mai de pe urmă dispozițiuni, și atunci înghiți otrava ce avea cu elú; înválndu-și apoi

Ptolomeu Physcon fu unú tiran dia cei mai urii Egiptenilor. Acéstá tristá nomenclaturá ne conduce pêné la Cleopatra, fíca lui Ptolomeu Auletu, ultima diatre Lagúdi, care se sui pe tronú prin favórea lui Cesar.

Nota editorului.

capul cu mantaoa, șezù pênë cândù simți că otrava a început a lucra; atunci voi se iasă din templu, înse căđu mortü lüngă altariü. După mórtea sa Grecii căđurá într'o apatie mortală ceea ce se resfrânse și în literatură: elocința deveni sterilă, érá în filosofie se arată stoicismulü, care este productulü unü poporü ce a plecatü capulü înaintea sórtei.

Athena fu aspru pedepsită de Macedoneni pentru rescóla din urmă; ei puseră în ea o garnisonă și unü gubernatorü macedonénü. In fine fiiulü lui Antigonü, Demetriü Poliorcetü, omü de caracterulü și capacitatea lui Alcibiade, și care se distinse la asediul insulei Rodus, eliberá Athena de Macedoneni. Athenenii ilü adorará ca pe unü zeü pentru acésta, înse cândü sórta ilü persecutá ei îi refusará asiliulü; cu tóte acestea Demetriü scápá încă de douë ori Athena de jugulü macedonénü.

La Sparta legile lui Licurgü fințau numai cu numele, corupțiunea strebátuse pretutindinea. Numai cătrá finitulü istoriei se aretará doi ómeni adevarați Spartani: regii Agis și Cleomen. Agis se sui pe tronü fórte ténérü. Autoritatea regalé érá foarte mărginită pe atunci, fiindü concentrată tótá puterea în mânele eforilorü. In tótá Sparta erau numai 700 de cetățeni în miđloculü a o mulțime de perieci și de Hiloți, și dintr'acești 700 cetățeni, numai o sută aveau proprietate, cei-alți erau fórte săraci și plini de datorii. Statulü érá așa de căđut în câtü membrii familiei regale serviau ca mercenari la alți regi străini. In fața unei ast-feliü de anomală Agis se determină a face o reformă audace adică, se ié de la cei o sută cetățeni întinsele lor proprietăți și se le împartă în 19,500 de loturi, din care 4,500 se le dé cetățenilorü vechi și din noü primiți, érá 15,000 periecilorü. Afară de aceea, Agis abrogá tóte datoriele. Elü sigurü dădù esemplu, împărțindü tótá averea sa și tótá averea familiei sale în folosulü comunü; înse nu

fură totu așa de abnegați toți partizanii sei. La începutu planulü seü escită mare entusiasmu fiindü că elü ilü dădū ca restabilirea unei instituțiunii de a lui Lycurgū, în urmă ilü vëndurā cu toții și chiar ilü uciserā. Din norocire, succesorul seü Cleomen, celū mai de pe urmă eraclidū, continuā planulü lui Agis. Cleomen fu mai prudentū și mai energicū de câtū Agis, inse mai puținū scrupulosū în alegerea mișlócelorū. Elū desființă mai āntēiū eforiī care mărgineaū puterea regalā; în urmă nimicū distincțiunea d'ntre spartani și perieci, dāndū acestorū din urmă dreptulū de cetățenie și improprietārindu-i. Elū ar fi isbitutū în reformele sale fōrā intervenirea Macedonenilorū cari ilū băturā și-lū nevoirā a se sinucide. Din acestū timpū Sparta deveni prada tiranilorū cari o vāndurā Romanilorū și grābirā cădere-a Greciei

Libertatea și independința Greciei mai fū încă susținută de doue lige: achaică și etolică¹ seü mai bine dicēndū de doui ómeni, fōștii comandanți ai ligei achaise: Aratū și Philopemen. Inse acēstā susținere nu

¹ Confederațiunea achaică se basā pe o egalitate politicā absolutā între toși alaiși. Fie-care cetate conservā administrațiunea sa, judecāto.rii sei, jurisdicțiunea sa proprie; inse tōte adoptarā nisce legi comune, o conformitate de mesuri și de monede. Fie-care cetățēnū în etate de treiseci de ani avea dreptulū a participa în adunāriile generale cari se țineaū mai āntiū la *Ægium*, ērā în urmă la Corinthū, întrunirea ținea douē seü celū multū trei zile și se discutā fōrte puținū, primindu-se seü respingēndu-se resoluțiunile deja discutate separatū de fie-care politie aliatā.

Confederațiunea etolicā ținea adunare anualā la Thermus, și erā constitutā aprōpe pe aceleași base ca și cea achaică; inse în scopulū lorū diferiāū căci Acheneni se confederase pentru apērare ērā Etolieni pentru resbelū. Aceste lige, capabile de altū ceva mai bunū dacā ar fi iostū unite între ele, furā menite prin discordiele și intrigiile dintre dānsele, a culere ultimele suspine ale libertății Greciei.

(Nota editorului)

dură multă pentru că ligele, în loc să se lucreze unite contra inamicilor comuni, se desbinară între ele, și Macedonia își întări din nou domnia asupra Greciei. Aratată fu otrăvită érá Philopemen, supra-numită *celă mai de pe urmă grecă*, fu făcută prizonieră și ucisă. Romanii supunându Macedonia, proclamară pe Greci liberi; în urmă înse, profitându de intrigile interne, îi puse sub protecțiunea loră asceptându ocasiunea favorabilă pentru a-i supune definitiv. Ocasiunea nu lipsi a se presenta fiind că chiar Romanii aũ provocat'o: ei nimiciră liga etolică, și voindă a face aceeași cu cea achaică Grecii recuseră la arme. Atunci consululă Mummiu bătũ armata grécă, ruină Corinthulă, și tótă Grecia fu redusă în provinciă romană sub nume de *Achaia* (146 a Chr.). Zice tradițiunea că după ruinarea Corinthului, crudulă Mummiu arũ fi aflatũ unũ copilũ care i-a recitatũ cânte-va versurĩ din Omerũ, acãrorũ sensũ érá; *ferice de acela care este în mormântũ.*

RELIGIUNEA, ARTA ȘI ȘTIINȚA LA GRECI.

I. RELIGIUNEA LA GRECI.

Istoria credințelorũ religioase grece ni represintă trei perióde:

1^o Chiar Grecii din timpurile istorice credeaũ că, deii, cărorã ei se închinaũ atunci, nu aũ esistatũ totũ-dé-una; că mai înainte guvernaũ lumea alți deii cari și-

aă căpătată puterea în urmarea unei lunge și grele lupte cu generațiunea ȕeiloră ce i-aă precesă. Aăa poetulă Hesiodă, în Theogonia sa, seău istoriea poetică despre originea ȕeiloră, a lumii și a ómeniloră, ȕice că la începută eră Chaosulă; în urmă Geea (pămăntulă) care produse pe Urană (cerulă). Geea și Urană produseraă generațiunea întregă a Titaniloră; înse Urană își ură copii și-i rețină închisi în sinulă pămăntulă pănă cândă celă mai mică din ei, Chronă, resturnă pe Urană și-i luă imperiulă. Dar și sângerosulă Chronă care produse cu Rea o nouă generațiune de ȕei, își înghiți toți copii, femăndu-se ca ei se nu-i facă și lui aceea ce elă făcuse lui Urană. Rea scăpă pe celă din urmă fiiă Zevs care nevoi pe Chronă a da afară toți copii ce-i înghițise. Atunci se începă o luptă cumplită între Chronă și Titani de o parte, și între Zevs, Olimpieri și Giganții ceă câte cu o sută mâne de altă parte. Zevs cu ai seă triumfă, eră Chronă cu Titanii fură învinși și alungați în infernă.

În acéstă spunere poetică s'a conservată amintiri despre periodulă celă mai antică ală credințeloră religiose la Greci, cândă ei înȕeiaă puterile și fenomenele naturei. Adorarea lui Urană, seău a ceriulă instelată, fu adusă, de sigură, de poporulă pelasgică din Asia unde ea eră pe timpulă cândă acestă poporă se află acolo. Adorarea sângerosulă Chronă sémănă cu ceea ce făceaă popórele semitice lui Baală seău Molochă, și, de sigură este contimpurană colonisării Greciei pelasgice de coloniile feniciene. Aceste reprezentări primitive ale Greciloră despre ȕei eraă grosolane și se representaă în chipuri de animale ca și în orientă (zoomorfismă).

2^o după acestă periodă primitivă ală religiunii grece urmăză periodulă adorării lui Zevs, celă mai strălucită periodă ală vieței grece, cāntată de poesia și arta grecă. Trecerea cătră acestă cultă se efectuă în secululă ală

XIII, în urmarea luptei îndărătnice dintre credințele vechi cu cele noue, despre care luptă ni amintesc spu-
nerea poetică despre lupta lui Zevs cu Titanii, și ca-
rea ar concăde cu timpul trecerii Grecilor de la viața
pelagică grosolană la cea regulată a Elenilor. Chiar
cultul lui Zevs nu s'a răspândit și întărit de odată
ci treptat. Ideile Grecilor despre zei le vedem mai
pe deplin formate și în forme escelente în poeziile lui
Omer și ale lui Hesiod, adecă seculii XI și X, se ie
ca epoca înfloririi politeismului grec. Atunci tot
poporul se vede pătruns de cea mai via credință în
zei, și nu-și esplică istoria umană și fenomenele
naturii, de cât prin actiunea unor ființe morale
nevădute și în-
destrate cu personalitate omenescă. Înomenirea
zeilor (antropomorfism) și formele cele frumose
ale religiunii grece eșiră de acolo, că ea fu creată
nu de preoți ci de poeți cari îi dădură un
caracter estetic în cel mai înalt grad. Credințele
esențiale religioase ale Grecilor constau în următoarele:

Marea familie a zeilor cari guverna lumea și ome-
nii se compunea din trei frați; Joea (Zevs), Neptun
(Posidon) și Pluton (Aides); din sora și socia
lui Joea, Iunone (Ira); și din fii lui; Minerva
(Athene), Apolon (Apollon), Diana (Artemis),
Marte (Ares), Venera (Afrodita) și Mercuriu
(Ermis). Ei se numesc olimpici pentru că
cea mai mare parte din ei trăiau în mun-
tele Olymp. Cei trei frați; Joea, Neptun și
Pluton și împart domnia universului: Neptun
domnesce asupra mărilor, Pluton asupra lumii
supterane, și Joea, asupra cerului; continen-
tul li eră comun. Înse Joea ca cel mai mare,
mai tare și mai înțelept, are autoritate
supremă asupra fraților: el este domnul și
parintele zeilor și al omenilor. Olimpicii
aveau sub sine o mulțime de zei și zeițe
ceresti, pământesti, forestiere, aeri, su-
pterane și o mulțime de semi-zei se

eroi. Asupra tuturor  eilor  i  omenilor domnesce Destinul, de ac ruia decisiunii nu p te scăpa nici  ei nici om. ¹

Grecul reprezintă pe  ei în chipul de om,  i după corpul  i după sufletul, numai mai perfecti de c t   menii ordinai. Corpul lor  r  f rte finul  i frumosul; putea deveni invisibilul,  nse trebuia susinutul prin m ncare, b tur   i somnul; ei erau m rgini i prin spa iul  i timpul, de i într'unul gradul mai mic dec t   menii: fiindul că puteau ved   i au i din depărtările enorme, precumul  i ale percurge în f rte scurtul timpul.  ei de i  ntrecaul pe  meni în sciin   i putere: puteau preved  venitoriulul,  r  uneori puteau nimicil legile naturei, totu i nu erau atot-sciutori  i atot-putin i; chiar Joes putea fi am gitul,  i nu putea fugi de s rt .  ei erau ferici i, adecă străini de suferin ele  i turburările p m ntescil, cu t te că aveaul ca  i  menii grije, amărăciunii  i întristările; ei se consideraul că s n i  i dreți, de  i nu erau cu totulul liberi de pasiunile omene il: invidia, m nia  i necomp tare; adese ei cercar   i am gir  pe  meni.

Trasulul esen ialul prin care  ei se  nal au mai presul de  meni, constă în nemurirea lor: f c ndul pe  ei a se jura pe riulul suteranul Styx, grecul credea că, încalcarea acestul jur mentul priv  pe  ei de nemurirea lul, f r  carea elul nu mai putea fi  ei.  ei sus ineaul nemurirea lor  i june a eternă prin băutura nectarul,  i prin m ncarea ambrosia, din unirea  eilor cu  menii se n scur  eroii,  n ele i  i semi ei cari, finindu- i cariera p m ntesc , se numeraul, pentru fap-

¹ Destinul,  eit te  rb ,  r  reprezentatul  ed ndul cu piciorul de unul globul,  i  in adul în m n  urna în care  r  sor ul muritorilor.  n  re-care reportul cu destinul erau cele trei urse cari torceaul viața ómenilor: Clotho presid  la n scere  i  inea fusul; Lachesis torcea  r  Atropos t l  firul.

(Nota editorului)

tele lorü, în numărulü deilorü și serviaü de mediatori între dei și ömeni. După convicțiunea grecului, totü ce încunjurá pe omü erá plinü de dei: pádurile și holdele, aerulü și apele. Dei participaü într'unü modü fórté activü la tóte evenimentele vieței omenesci private și sociale: petreceáü și se desfátaü cu ömenii, se amestecáü în disputele și resbelele lorü, dá consiliü și ajutorü favorizilorü lorü, etc. Ideile, simțimintele și pasiunile ömenilorü se consideraü ca inspirațiunii ale puterii divine; pe cine ilü inspirá Apollon primiaü darulü poesiei; pe cine Minerva, deviniaü înțeleptü; pe cine Marte, deviniaü militarü, &. Amórea, invidia, mánia și alte asemenea mișcări, ale spiritului se aflaü sub îngrijirea diferitelorü deitáti; tóte sciițele și artele eraü reprezentate în cele noue muse,¹ conduse de Apollon, regele sciinței și alü artei.

Tóte evenimentele mai însemnate din viața omului eraü puse sub privigherea diferitelorü deitáti: Diana primiaü omulü din sinulü mamei séle. Imeneü ilü însurá, Horu îi închidea ochii pentru eternitate. Representându-și dei ca ființe cu pasiunii ca și ömenii, Grecii deși credeaü în viața fiitóre, dar fórté puçinü se îngrijiaü de ea, dándu-se cu totulü plăcerilorü din viața de faciá; de aceea mórtea, care-i smulgea din miđloculü acestorü plăceri, li erá fórté îngrođitóre. Aveáü Grecii *câmpiele elisee* într'o insulá pe oceanü, unde mergeáü numai aleșii lui Joes; cei alți mergeáü în locuința întunecósá a lui Pluton, unde umbrele lorü umblaü rătăcindü triste și fórá nici o consolare. Spiritele criminalistilorü eraü

¹ *Clio* erá musa istoriei; *Thalie*, a comediei; *Melpomene*, a tragediei; *Erato*, a poesiei ușóre și a elegiei; *Coliope*, a epopeei; *Urania*, a astronomiei; *Polymnia*, a elocinței și a poesiei lirice; *Terpsichora*, a danțului; *Euterpe*, a muziciei. Ele locuiaü cu Apollon pe munții Parnassü, fiindü și Helicon.

(Nota editorului).

încă în viață persecutate de înfricoșatele Eumenide ¹ (furiile) în cari se personifica ideea dreptății supreme.

Servițiulul divin constă în rugăciuni, procesiuni triumfale și sacrificări din remnulul vegetalul și animalul; câte odată, deși foarte rarul și pôte că numai în timpurile anteistorice, dei cereaul sacrificiul umane. Castă sacerdotalul a-parte nu eral: la începutul regil, eral în urmă archonđil și alți funcționari împliniaul funcțiunea de sacerdote. Ei se alegeaul pe unul sciutul terminul și prin urmare se schimbaul, și nu eral timpul a se întroduce între ei o direcțiune și unul spiritul deosebitul. Statulul observa cu cea mai mare strictetă respectarea religiunii ca una ce eral strinsul legată cu ființarea sa. Infracțiunile dogmelorul și ale ceremonialulul ei erau foarte aspru pedepsite.

3^o Înse prin penalitățil nu se putea susținel religiunea: aceste demonstraul decăderea ei. Periodulul decăderil religiunii grece începul la finea secululul VII, odată cu desvoltarea filosofiel prin coloniil, carea-ı dădul anteloa lovitură; în metropolă acelstă decădere începul mai târđilul, fiindul că lupta naționalul cu Persiil susținul credințal în dei ce au salvatul pe Greci de jugulul barbarilorul. Mitologia poporarl începe a cadel după rebelulul peloponesiacul, în urma ivirilul lui Anaxagora, a sofistilorul și a lui Socrate.

Indoințal filosofilorul străbătul în poporul; și după Alexandru celul Mare căpatal autoritate opiniunea filosofulul Eugemerul, că deiil nu suntul de cătul nisce omeniil pe cari omeniil i-aul înđeitul pentru binele ce li-aul făcutul în viațal. Secta Orphicilorul născutul odată cu filosofia, ajutul nu puçinul la ruinare religiuniiil. Voindul a satisface dorințele spiritulul umanul, Orphicilul puseral în dei alte ideil și nimiciril prin acelstă reprezentarea de mai nainte a deiilorul. Mai cu sémal ei se siliril a desvolta

¹ Furiile erau trei: Tisiphone, Alecto și Megera.

învătătura despre nemurirea sufletului și despre remunerațiunile fiitoare, pe carea voiaă a o întroduce în misterii. Unii voiescū a vedē în acēsta o întorcere la credințele vechi grece. Inse nici filosofia, nici misteriele nu putură susținē religiunea: poporul trecū din superstițiune în superstițiune fōră a-și mai căpēta vechia și tarea credință în dei. Astū-feliū urmā pēnē la ivirea crestinismului.



II. ARTA LA GRECI.

Dintre tōte popórele lumii vechi numai Grecii potū fi numiți poporū-artistū. Ei aū dusū arta formătore (arhitectura, plastica, pictura), tonică (musica) și literară (poesia) la celū mai înaltū gradū la care putea se ajungă ea în lumea păgână. Ba încă r.ăi multū: ea servă de modelū și pentru artiștiū nouēi lumii creștine. Meritul esentialū alū producerilorū grece antice constă *in armonia regulată a formii cu conținerea*. Aceste produceri nu ne frapează prin colositatea lorū, ca la Orientū; ci prin o minunată frumuseță și armoniă a părților cu întregulū.

a). Artă formătore avū la Greci douē perióde de desvoltare:

1^o Ieraticū séū archaicū, a căruia produceri se destingeaū unele de altele prin idee și esecutare, și pás-eraū urme de influința orientulū;

2^o Liberalū artisticū, a căruia produceri se destingeaū prin o minunată varietate de stilū.

Arhitectura periodulū archaicū frapează cu colositate și se exprimă în construcțiunile ciclopice cari se însușescū Pelasgilorū. Ele se construiaū din petre gigantice pučinū séū nici de cumū cioplite și fōră legătură cu cimentū. Rămășiți din aceste construcțiunī

esistară multu timpu în Arcadia și Epiru. În timpurile eroice se distingeau prin óre-care magnificența locuințele regiloru. Totu cătră acestu timpu se repórtă construcțiunile cuadrade numite tezaure, din cari s'au păstratú pêne în timpurile nóstre cea de la Micena. Din timpulú așeșării Dorienuiloru în Peloponesu se începe periodulu nou, acelu liberalu artisticu alú arhitecturii; ea primí unú caracteru cu totulú naționalu și se dezvoltá treptatú în trei ordine: doricu, ionicu și corintiacu. Ordinulu doricu, potrivitú caracterulu Dorienuiloru, se distingea prin soliditate, simplitate și armoniá în părți cari înlăturaú orí și ce înfrumuseșare de prisosu. Colónele acestuí ordinú erau fórá bazá, cătră vérfu se îngustaú și se încoronaú cu un capitelu fórté simplu. Acestu ordinú se întrebuintá mai cu sémá la construirea templelorú din cauza simplității sélé. Ordinulu ionicu, născutú la Grecii din Asia Micá (pe la secul. III) și de timpuriú trecutú în Metropolé, cedá în simplitate celuí doricu, darú se distingea prin o mai multá grația și luxú: colónele sale aú de scopú a reproduce formele corpulu umanú, sunt mai nalte de câtú acele doricé, aú bazá în forma încălțámintei și capitelu înfrumuseșatú cu vǎlurele, în imitarea buclelorú femeesci. Ordinulu corintiacu, formatú din celú doricu, se ocupá mai multú cu mǎreșta prelucrare a părților de câtú cu armonia în întregú; în construcțiunile acestuí ordinú se vede deja unú feliu de afectațiune, ceea ce arată căderea gustulu. Colónele acestuí ordinú sunt multú mai compuse de cât cele precedente, și capitelulu este înfrumuseșatú cu fruze de acantá (pǎlámidá).

Dupá întroducerea formelorú republicane în Grecia cade lucsulú și frumuseșta din construcțiunile particulare. Arhitectura serviá numai religiiú și statulu: cine la Athena nu se ducea în Acropole, unde erau edificiele publice și templele, nu putea judeca despre

insemnătatea artistică a politiei. Pe lângă mărețele edificii publice se vedură multă timp locuințele simple și miserabile ale lui Aristide și Themistocle; chiar în periodul decăderei vieții gece, casele particulare se clădiau fără pretențiuni la magnificență și lux. Arhitectura se întrebuișă numai la edificarea templelor, teatrelor, odeonurilor, porticilor, gimnasiilor. Templele grece aveau o formă lungăreță și diferiau după înălțime și ordin: cele corintice erau mai înalte din câtă cele ionice, și aceste mai înalte de câtă cele doric; colónele se puneau séu în antretul templului séu la fațadă séu împrejurul templului. Templele vechi erau fără acoperemânt. Desvoltarea artistică a arhitecturii se începe cu statornicirea Dorienilor în Peloponesu. Pênă la resbelele medice, arhitectura se desvoltă în Grecia mare, Atica, Peloponesu și în cele 12 cetăți ionice din Asia mică. Cătră acestu timp se repórtă templele siciliene, templele lui Joes de la Delphe și Athena, și în fine templul Dianei din Ephesú, una din minunile lumii, și modelu de ordinul ionicu.

După resbelele medice, și mai cu sémă în seculul lui Pericle, arhitectura ajunge la celu mai înaltu grad de desvoltare: tóte politiele grece rivalisază în construirea templelor, teatrelor, odeonurilor și a altor edificii; Athena înse stă în fruntea lor. Cătră acestu timp se repórtă producerile tipice ale arhitecturii: 1° în Athena construcțiunile de marmoră, Partenonul, Propileele, templul lui Thezeu, teatrul lui Bahus și Odeonul lui Pericle; 2° afară de Athena: Templul lui Joes în insula Egina, templul cererei în Eleosis, și a lui Apollon în insula Delos. În timpul acesta s'au perfecționat ordinile doric și ionic și s'au întrebuișat ambele simultaneu la construcțiuni; totu atunci se născu și ordinul corinticu. În periodul macedonicu în-

cepe căderea artei: magnificența, luxul și pretențiunile ce domniau în palaturile Ptolomeilor și ale Seleucidilor, înlocuira frumuseța armonică a arhitecturii de mai nainte: ea se vede din nou influințată de Orientu.

În Grecia, ca pretutindinea, începutul *Plasticei* se află în strânsă și de aprópe legătură cu religiunea: ea se născu din așintirea de a încărna ideea despre deitate și se începú prin construirea idolilor. La începutú fantasia Grecilor érá mai pre susú de arta lorú, pentru că pe cândú aveau idei destulú de clare despre deí, îi adoraú sub forma unorú petre, colóne séú piramide grosolane și ne cioplite. Trecerea de la acestú începutú grosolanú la plastică, se făcu prin încercările de a da o figurá de omú materiei brute. Statuele de ómeni se arátarâ la Greci nu de odată ci treptatú, în părți: mai ántéiú de tóte se aratâ capulú în vârfulú colónelorú, cari ieú numele de *hermí*, și de cari videmú mulți la Athena în timplú Pistratiđilorú ei erau puși pe tóte stradele și la tóte respintinile politiei. De la hermí plastica grécâ trece la statue cari cu ochii lorú închiiși cu piciórele strinse și cu mânele lipite de corpú ni amintesc muniile egiptene.

În secululú eroicú statuea grécâ se abátu de la acestú caracterú și priní nisce pose mai naturali și mai alese: la Omerú aflámú sciri că palatele principilorú de pe atunci se înfrumusețau cu imagine de ómeni și animale. Pânzele și cusuturile despre cari se amintesce în Iliada și Odisea ni aratâ că, pe acelú timpú trebuia să ființeze sculptura și pictura carea servi de modelú pentru lucrări de acestú modú. De la Omerú péné în secululú V, plastica făcu pucínú progresú din cauza influinței religiósâ. De și în privirea tehnică se învinsese mai tóte pedecele, fiind că și statuele se făceau deja nu numai din lemne, ci și din ferú, aurú, argintú, osú de elefantú și marmurâ, totuși plastica încă nu primise acelú ca-

racteru esteticu cu care se arată în urma resbelilor medice. Artiștii acestei scôle, numită arhaică, se țineau strînsu de regulile consfințite prin tradițiunea religioasă, imitau orbu natura și se siliau mai multu a trăda esactu amănunțimele corpului, a vestmintelor și a armătorei urieșiloru de câtu espresiunea feței și a ideiloru. Monumentulu celu mai însemnatu alu scôlei arhaice, numită și ieratică, din cauza serviciulu ce făcea ea religiunii, suntu marmorele egine. Sub acestu nume se înțelegu 17 statue de marmoră aflate la 1811 în ruinele unu templu pe insula Egina, și cari represintă persone din resbelulu Troiei.¹

Plastica grécă ajunse perfecțiunea cea mai înaltă în periodulu de la Pericle pêne la Alexandru celu Mare, în producerile lui Phidia, Polyclet, Scopas, Praxitel și Lysippe. Producerile acestorū cincî mari artisti greci se repórtă la trei stíluri ale plasticei: încaltu frumosu și grațios. În stilulu încaltu a lui Phidia, unulū din cei mai însemnați sculptori greci, videmu contopirea simplicității grandioase cu frumuseța. Statuele sêle colosale a lui Joes olimpiénulu, a Minervei-virgine și a Minervei rezboinică, frapară pe Grecii contimpuranî prin bărbăția și frumuseța lorū impunătoare. Aceiași întipărire căpătămū din contemplarea sculpturelor făcute de elū pe frontonulu partenonulu, cunoscute sub numele de marmorele partenonice, și sigurele cari ni s'au conservatū de la Phidia.² Polycletu, celu mai însemnatu d'între discipoliū lui Phidia se făcu renumitū prin statuele deitei Junona. Ca representante alu stilulu frumosu se consideră Scopas, care represintă frumosulu într'o acțiune turburată. Grația fu întrodusă în sculptură de Praxitel prin statuele sêle a Venerēi d'între cari cea mai renumită în vechime eră Venera de la Cnidū. După

¹ Ele se păstrează astă-zî în gliptotica de la Mîunhen.

² Ele se afla în museulū din Londra.

Praxitel urmează Lysippe, care se distinge prin exprimarea în sculptură a puterii corporale. După Lysippe cade plastica: din sântă, ea devine de glumă. Producerea acestui timpu numai posedă frumuseță naturală și grația, ci colositate séu miniatură séu nisce forme corupte. Acéstă decadinția ținu pêne în secolul al II a Chr. cându se începù renascerea sculpturii și din care timpu avemü mai multe statue, precum: a lui Laccoon și a doi fi ai sei încunjuțați cu șerpî, a Venerei Mediceene și a lui Apolon de Belvedere. În acéstă epochă, cum se vede, nu s'a creatü nici unü stilü nou ci numai s'a imitatü cu arta cele create de marii artiști precedinți.

Pictura se năcù în Grecia mai târziu de câtü plastica și la începutü servì spre colorarea idolilorü de lemnü și lutü. Omerü amintesce dejă despre covórele Elenei, despre scutulü zugrăvitü a lui Achile cari arată órecare progresü a picturei în timpurile eroice. Tocmai în secolulü lui Pericle pictura lepädă stilulü archaicü, luă unü caracterü artisticü și se desvoltă totü așa de răpede ca și plastica și arhitectura. În intervalulü de la resbelele medice și pêne la mórtea lui Alexandru celü Mare, pictura trecü consecutivü trei grade de desvoltare. Gradulü äntäiü este reprezentatü de *scoala athenenă*. Cei mai însemnați reprezentanți ai ei fură Polygnote și Panenü: celü d'änteiü înfrumuseță un porticü în Athena cu tablouri, alü doilea zugrăvi bătălia de la Marathonü. Gradulü alü doilea este formatü de producerea scólei *ionice* séu *asiatice* (în Ephestü) a căreia reprezentanți fură doi rivali vestiți: Zeuxe faimosü prin *Elena sa* și *Parrhasiu* creatorulü Perdelei. În fine la alü treilea gradü veni pictura în scóla din *Sicyonia*, a căreia representante vestitü fu Apelle cari a zugrăvitü portretele lui Phippü, Alexandru și ale generalilorü sei. Tótă grația penelului seü se resumă în tab-

loulă Venerii Anadeomene. După Alexandru celă Mare pictura cade: în locul grației și a frumuseței de mai nainte începe caricatura. Regulele perspectivei nu se putură cultiva la Greci, de aceea și privirea locurilor (paysage), fu în față. Grecii zugrăviau cu boele apatice (fresco) și cérâ; mosaiculă încă li eră cunoscută. Notămă la fine că asupra dezvoltării plasticei și a picturii avă mare influință Orchestica, carea ocupă ună însemnată locă în sistema educațiunii la Greci.

b) Arta tonică (musica) eră o parte necesară a educațiunii grece, chiar la Spartanii, pentru că musica, după cuvintele lui Aristotele, are o puternică influință asupra spiritului, conlucră la dezvoltarea armoniei spirituale și plântează în ea bunulă și frumosulă. Pentru a conserva această însemnatate a muziceii, nu numai Spartanii dar și Athenenii se ținură multă timpă de stilulă dorică: stilele lidică și frigiană, distinse prin molesia loră, se arătară în timpulă decăderii, instrumentele cu strune (lira și chitara) se preferău celoră de aeră (flaută) care în educațiune n'aveău reputațiunea celoră d'ântăiă, și acăsta din două cauze: 1^o pentru că cerëndă o resuflare grea slăbiauă facia, și 2^o pentru că nu permitea ca o dată cu întorcerea vesulă să se poată pronunța și cuvintele cântulă prin care se delectă spiritulă. Din împrejurarea din urmă se vede că musica la Greci n'avea o existență independinte, ci eră ca complinire a poeziei și a orchesticeii.

c) Poesia fu forma primitivă a literaturii grece: religiunea, legislațiunea, filosofia, istoria, tôte se espuneau în formă de versuri. Fără a scii regulele poeziei, Grecii posedău deja modele în tôte genurile de poeză, din cari scôseră mai în urmă teoria acestei arte.

În periodulă ante-istorică, se dezvoltă Epoeea poporară, mitică, eroică și animală. Modelele epoeiei mitice primitive se cuprindeău în spunerile poporare despre

originea  eilor , a lumii  i a  omenilor , despre lupta  eilor  vechi cu cei mai noi  i cu semi eii. Aceste spunerer s'au adunatu în secolul X, de Hesiodu  n Theogonia sa  i în *ostimlele si zilele*. C ntecele lui Omeru, Iliada,  i Odisea suntu monumentele epopeei eroice a Greciei. Aceste opere, pe l ng  perfec iunea lor  artistic , aveau o insemnatate deosebită la Greci, cari le p stra  ca s nte  i le puneau ca bas  în educa iune. Totu sub numele lui Omeru începu a se face cunoscută la Greci  i epopea animală, numită *Butrachomyomachia*, în carea se c nt  resbelulu  oreciloru cu br scele. După Iliada  i Odisea urm z  unu  iru de poe i numi i cyclici, cari espun  în formă de epope  eroic  spunerile imprumutate din mitologia său din viața contimpuran  lor . După periodulu eroicu epopea poporara, carea la t te popórele corespunde ca epoca vieței lor  eroice, trece în domenu istoriei.

După strămutarea Dorieniloru, cu desvoltarea formelor republicane, în insule  i colonii se născu poesia *lirică*, cu totul distinsă de cea precedentă.  nt iulu genă alu acestei poezii fu *didacticu*  i  nve atu de cei  apte  n elep i Greci: *Solon*, *Chilon*, *Periadru*, *Pittacu*, *Bias*, *Cleobulu*  i *Thales*. Ei dădură în formă de distihuri  i senten ii scurte mai multe reguli practice pentru omu  i statu. A a de es. legile lui Solon erau scrise în mici versuri pentru ca cet teni  să le pot  u oru  nv ta de rost   i să le c nte la ocasiuni solemnele. Totu atunci  i epopea animală se prefăcu în *fabulă*: pentru a face mai pl cut   nv tarea ei, filosofii  i legislatorii o imbr car  în forma unei istorii vesele din cari scoteau regulile morale,  r  pentru scurtime se puneau în jocu animalele ale c rora numi esplicau caracterulu lor . Celu  nt iu fabulistu fu unu sclavu—*Esoppu*. Alu doilea genă alu poeziei lirice fu *lirico-elegicu*  i *satiricu*. C ntecle lirico-elegice aveau de subiectu bucuriele  i plăcerile

vieței, asemenea regretarea și intristarea despre nedurata bunurilor pămâtesci. Poeții cei mai buni elegiaci fură: Anacreon, Simonide, Tyrteu și Sapho. Câte o dată poezia lirică se arată în formă de cântări pentru zei, se u de *ode*, sacre și filosofice, ale cărora prototipe ne imitabile sunt odele lui Pindar. Fôrte adesa-ori poezia lirică exprimă idei politice și se arată în formă de satiră mușcătoare, cunoscută sub numele de *iambă*. Cei mai buni poeți iambici fură Alceu, care combătea în operele sële modulă guvernământului patriei sële, și Archilocu care risiră pe ômenii particulari.

În timpul resbelor medice se arată *drama*, carea ajunge la perfecțiune în timpul lui Pericle. Poezia dramatică dătoresce originea sa serbărilor religiose, date în onôrea lui Bachus se u Dionnisie, zeulă abondinței. Forma primitivă a dramei fu tragedia; comedia se născu mai târziu. Eschilă, Sophocle și Euripidă, compună triumviratulă tragiciloră greci, în operele cărora tragedia grecă ajunsă deplina sa desvoltare. Eschilă în tragediele sële cântă triumfulă greciloră asupra barbariloră, și tôte cânturile sële sunt pătrunse de simțulă religiosă ală dependenței ômeniloră de zei. Tragediele lui Eschilă conțină lucruri religiose și politice; mersulă loră este ușoră și măreță, și tindă a discepta în spirită terôrea. În tragediele lui Sophocle se vede sigilulă unui altă timpă: totă ce este măreță și teribilă la Eschilă, la elă se arată blândă. În fine în planulă tragedieloră lui Sophocle se vede mai multă artă de câtă la Eschilă. Euripidă, cari a viețuită în urma resbelului peloponesiacă, exprimă de asemenea în tragediele sële spiritulă timpului se u. În ele domnescă elocința judiciară și civilisațiunea sofistică cari erău pasiunea timpului acelaia. Simțulă religiosă dispăre la Euripidă precumă dispăre și originalitatea tragediei grece d'impreună cu elă.

Poesia comică se desvoltă la greci din același isvoră

de unde s'a desvoltatú și tragedia, și represintă trei trepte de desvoltare, cunoscute sub numile de comedia: *vechiă, mediă și modernă*. Antăia deridea persónele de statú contimpurane; a doua, persónele din timpul trecutú; érá a treia, viciile generale și slăbăciunile ómenilorú. Adevăratulú creatorú și representante alú comediei grece fu Aristofanú, care a viețuitú după resbelulú peloponesiac, în timpulú corupțiunii și a decadentei vieței grece. Elú avú mare talentú comicú dar ca contrariu civilisațiunii noue, duse pre departe personalitățile contra reprezentanteluí acestei civilisațiunii, Socrate. Din tre reprezentanții comediei noue, celú mai bunú se consideră Menandru.

Chiar în timpulú decadentei vieței grece (sec. III) se desvoltá genul poesiei *idilice*, care avea de scopú espunerea vieței simple și neartificiale a locuitorilorú din cetăți și sate, mai-cu-sémă a păstorilorú. Celú mai însemnatú dintre poeții idilici fu Theocritú.

III. SCIINTIA LA GRECI

a). Istoria se născú la Greci din spunerile poetice despre sórta țeilorú și a eroilorú, cari se complectară prin operele lui Omerú și ale poețilorú ciclici; aceste opere compunú gradulú antăiú alú desv. ltării istoriografiei grece. Alú doilea gradú se compune din operele *locografilorú*, la cari de și încă predomină fabula și imaginațiunile poetice asupra istoriei, totuși se vedú începuturí de o espunere regulată a evenimentilorú după metóda geografică. În fine, istoriografia greacă ajunse la alú treilea gradú de desvoltare în operele lui *Herodotú*, părintele istoriei adevărate. Precumú tragedia își făcú perfecțiunea în operele a trei poeți: Eschilú, Sophocle și Euripidú, asemenea și istoria se perfecțio-

nă în operele lui Herodotū, Thucidide și Xenophon. Cele doue cărți istorice a lui Herodotū fură scrise cu scopū de a dovedi preponderința Grecilorū asupra barbarilorū. Caracterulū istoriei sēle în privirea politică este legatū de democrația, érá în privirea religiósă, de aspra moralitate și convicțiune; de aceea elū în tóte fenomenele istoriei vede numai efectulū și puterea ȕeilorū. În istoria resbelulū peloponesiacū a lui Thucidide, carea fu scrisă numai pentru ómenii culti, și mai multū pentru posteritate de câtū pentru contimpuranī, se vede o afecțiune cătră aristocrația moderată, și se recunósce în evenemente legătura naturală d'ntre causă și efectū. In genere privirea politică a lui Thucidide este mai înaltă de câtū cea a lui Herodotū. Xenophon scrise istoria Greciei pēne la bătălia de la Mantinea, carea servesce de complinire istoriei lui Thucidide. Aci Xenophon se arată adeptū ardinte a modulū de guvernământū spartanū. Opera sa principală este *Anabasis*, în carea descrie într'unū modū simplu și adevăratū, resbelulū lui Cyru celū Tēnerū cu Artaxerxe II și retragerea celorū 10,000 de greci. Stilulū lui Xenophon, supranumitū albina attică, este ușorū și plăcutū; dar în operele sēle se vede o plecare cătră simȕibilitate, mai cu sēmă în *Cyropediă*, unū romanū politicū, în care elū arată statulū persū sub Cyru, ca modelū de guvernământū monarchicū.

b). Geografia se născū în periodulū decadinței vieței grece. *Eratosthene* compuse pentru prima óră o sistemă de geografă matematică. După acesta mai însemnați sunt Strabon și Ptolemeū. Cestū din urmă fu fundatorulū sistemēi astronomice a lumii carea se susținū pēne în sec. XVII d. Chr.

c). Medicina se născū în temple unde se adunau bolnavii spre a întreba pe ȕei despre miȕlócele vindecării neputinȕelorū lorū. Ca celū mai însemnatū medicū se consideră Hippocrat, contimpuranulū lui Pericle.

d). Elocința fu favorată în dezvoltarea ei chiar de organizarea staturilor grece, mai cu seamă a celui athenenă. Elocința era o condițiune neaparată pentru fiecare om care voia să joace vreun rol în Grecia. Cei mai celebri oratori greci fură: Isocrate, renumit în orațiunile solemne și panigirice; Lysia care scrisese până la 400 de orațiuni, și deschise școlă de elocință; Demosthene și rivalul său Eschine, cei mai mari reprezentanți ai elocinței politice; dintre ceilalți se pot aminti Demade, Lycurgu și Hyperide. Elocința politică perise odată cu pierderea independenței staturilor grece. Cu toate acestea Grecia fu încă mult timp o școlă de elocință și politică, unde veniau junii romani nobili pentru a se pregăti la ocuparea de funcțiuni în stat.

e). Lăgănul filosofiei grece fură coloniile. Cele întâi încercări filosofice se făcură în Asia Mică, și aveau de scop explicarea lumii vădute. Thales din Miletu (640 a. Chr.) fundă școlă ionică, carea se ocupa cu preferință cu științele naturale și tindea să afla principiul fundamental al tot ce ființază. Încercările ei avură o influință bine-făcătoare asupra dezvoltării științelor naturale. După 50 de ani de la Thales începuse să învețe Pythagora, în Italia sudică. Elu fu fundatorul școlii *italicne*, a căreia adepți se ocupa mai cu seamă cu observarea naturii morale a omului, nescăpând din vedere și pe cea fizică, spre care finit trebuințau metoda numerară. Pythagora voia să ducă pe oameni la perfecțiunea morală, și cu acest scop fundă la Crotona în Italia, o deosebită societate. Curând după elu se fundă în *Elea*, totu în Italia sudică, *școlă eleatică* de către *Xenophan*, a căreia scopu era observarea legilor și a ormelor cugetării. Pe timpul rebelului peloponesiacu se dezvoltă în mai multe cetăți grece, era mai cu seamă în Athena, direcțiunea *negativă* în filosofie, se arătară așa numiții *sofiști*. Profitându de greutățile și

indoelele ce întimpinău filosofil în încercările lor, ei se siliău a sguduî fundamentul tuturor credințelor și a convingerilor compatrioților lor. Ei învețaū a apăra arbitrarmente tese contradictorii necăutându la veritatea seū falșitatea lor, și-și băteaū jocu de religiunea și moralitatea poporulu. Sofistii, ruinându bazele credințelor și a convicțiunilor vechi, nu puseră nemicu mai bunu în locul lor. Ca reacțiune a acestei direcțiunii se arătă filosofia morală pozitivă a lui Socrate, succesorul lui Anaxagora care cunoscea rațiunea supremă ca creatoru și guvernătoru a totu ce există. Socrate, precum ni este cunoscutu, tindea a funda pe ruinele credințelor poporare, nimicite de sofisti, o moralitate rezonabilă, și a constrânge pe concetățeni seī de a cugeta și a lucra cu calculu. În capulu sciinței elu puse cunoscința de sine însuși, recunoscu o singură deitate supremă și ierarchia deilor inferiori, cari guvernaū lumea și acțiunile omenilor, și învătă că sufletulu este nemuritoru. Socrate avu o influință forte mare asupra desvoltării mai de parte a filosofiei grece.

Scolele fundate de discipolii lui Socrate fură forte numeroșe; fie-care din ele se ocupă cu unu obiectu deosebitu din învătătura lui. Cu deosebire se distinseră prin influința lor morală asupra societății de atunci, sistemele filosofice a Stoicilor, Epicureilor, Academicilor și a Peripateticilor. Cea d'ântăia eși din scola *cinică*. a doua din cea *crenaică*. Fundatorulu scolei cinice fu Antisthene discipolul lui Socrate. Din cauza sărăciei seī, Antisthene avu a suferi multe neajunsuri în mijloculu avușilor atheneni, pe cari neajunsuri elu le introduse în învătătura sa filosofică, și se sili a mărșini viața umană numai la satisfacerea necesităților celor mai urgintii. Elu singuru dădu esemplu în acésta și află adepți, d'entre cari celu mai vestitu fu Diogene, contimpuranulu lui Alexandru. Cându cinismulu prin ne-

păzirea manierelor esteriore ajunse pêne la nerușinare érá sárăcia sa la miserie, atunci Zenon (sec. IV a. Chr.), lepádându aceste estremități și primindü de basă sistemei séle filosofice maxima de a trăi conform naturei, fundá la Athena *scó'a stoică*. Desprețuirea întâmplárilor esteriore făcú sistema sa atrăgétóre pentru ómenii îndestrați de naturá cu o voie tare, mai cu sémá în timpulü descompunerii totale a societății grece. Mai în urmă acéstá filosofá trecü și la Romani. Scóla cirenaică, fundată de Aristippe unulü din discipolii lui Socrate, fu contrará celei cinice. Aristippe învėtų a uni cu plăcerile prudente a vieței și a artei, plăcerile spiritului și ale corpului, fórá ínse ca cineva să deviná sclaviú pasiunilorü séle. Ínse cirenaismulü se schimbá totü așa de repede ca și cinismulü, și următorii lui Aristippe se dederá la plăceri vecióse. Athenénulü Epicurü, la finea sec. III a. Chr. purificá acéstá învėtųá. Regula fundamentalé a sistemei séle, numită de la numele seu epicureá, este a afla bunulü supremü în plăceri (vénézá minuta plăcerilorü), care regulá fu primitá ca conduitá a vieței de mai mulți Romani ínsemnați cari posedându averi colosale, voiaü să se bucure de ele într'unü modü nobilü și filosoficü. Totü din scóla lui Socrate eși și Euclide, fundatorulü scólei din Megara, carea se ocupá cu căutarea legilorü cugetării și a cuvéntului umantü (Logica). Reformătorulü acesteii sisteme fu Pyrrhon, fundatorulü scólei *sceptice* carea recunoscea de isvorü a înțelepciunii *dubiulü*.

Adevárații reprezentanți ai desvoltárei filosofiei la Greci furá Platon și Aristotele. Platon, supranumitü de contimpuranü *divinulü*, discipolulü și amiculü lui Socrate (438 a. Chr), posedá unü caracterü nobilü, o imaginațiune viá, pliná de inspirațiuni poetice, și unü stilü pre câtü de înțelesü pre atátü și de atrăgătoriü. Elü espuse adevéururile ínalte despre D-đeü și mundü, despre

organizarea staturilor și despre facultățile omenesci. Particularitatea filosofiei se constată în întinderea către lumea supranaturală, ideală : ca izvor și mișcătoare a cunoșterii adevărului, elă recunoscea ideile înăscute omului. Elă nu ni-a lăsată filosofia într'o formă științifică, ci în formă de dialoguri prin cari ómenii culti, începându de la lucruri mici, ajungă la ideile cele mai profunde. Învățătura filosofică a lui Platon servi de basă scólei cunoscută sub numele de *academică*, carea-și luă acestu nume de la ună edificiu cu grădină de lângă Athena, numită academiă, unde Platon își deschise scóla. Aristotele, discipolulă lui Platon și magistrulă lui Alexandru celă Mare, fundă la Athena scóla *peripatetică* (preumblătóre), numită așa pentru că elă învétă preumblându-se prin aleele umbróse ale liceului. Elă îmbrătoșă cu geniulă seă tóte ramurile sciințeloră și ni dădă pentru ántéiași dată cunoscința *experimentală*, adecă aceea ce se capătă prin sensuri. Număi pucină elă fu celă ántéiă care dădă sciinței o sistemă regulată după metodulă seă experimentală. Elă se ocupă cu filosofia, fizica, astronomia, matematica, istoria naturală, retorica și politica.

În secululă alexandrénă se arătă învățătura Nèoplatoniloră, carea uniă învățătorele diferitelor scóle, și mai cu sémă ale lui Platon, cu învățaturile mistice ale orientului. Progresele acestei filosofii fură ajutate în deosebi de Amoniă Saccas (sec. III, d. Chr.), care dá învățătura sa de o rămășiță mistică a înțelepciunii vechi, și o predă ca ună mare misteră număi celoră aleși, de și învățăceii seă o făcură cunoscută tuturoră.

La 529, d. Chr. se inchise cea mai de pe urmă scólă filosofică păgână din Athena, din ordinulă imperatorului Iustiniană.